

Lilbosch tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

BERNARDUS
COLLEGE
1906 - 1942

Klooster Lilbosch 1883 - 1912
Abdij Lilbosch vanaf 1912
Bernardus-college 1906 - 1942
De Bunker vanaf 1942

2e druk

R.J.M. Rutten

Achterkant Abdij 1913

St. Bernarduscollege 1908

COLOFON

Tekst

R.J.M. Rutten

Foto's

Archief Abdij Lilbosch

R.J.M. Rutten

bureau communicatie en vormgeving
Stichting Pepijn en Paulus.

Vormgeving en print

bureau communicatie en vormgeving
Stichting Pepijn en Paulus

© R.J.M. Rutten, juli 2008
RJM.Rutten@KPNplanet.nl
2e druk september 2008
459-08

Abdij Lilbosch, Het Bernarduscollege en de bunker tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

HOOFDSTUK I: TIJDENS WO II

Algemeen:

Voor het gebied van Lilbosch, waar de Abdij van de "Cisterciënzers van de strikte Observantie" en het Bernarduscollege gevestigd waren, verliepen de eerste oorlogsjaren vrij rustig en ging het normale leven zijn gang zowel op de Abdij als het College.

In deze situatie kwam in september 1942 echter abrupt een kentering.

Met veel vertoon van macht werd door het Duitse leger de abdij en het College gevorderd.

De monniken van de abdij werden gesplitst in Duitsers en Overigen.

De Duitse monniken werden ingelijfd in het Duitse leger. De toenmalig Prior en latere abt Hieronymus werd in nazi-uniform op de maasbrug te Roermond gesignaleerd.

De overige monniken werden naar kloosters elders in Nederland "verbannen".

De leerlingen van het Bernarduscollege werden door de Directeur Pater Placidus (van Wegberg) van de situatie in kennis gesteld en naar huis gestuurd.

Het hele gebied werd "Sperrgebiet" en bewaakt door schildwachten, waardoor hetgeen zich hier allemaal heeft afgespeeld tijdens de oorlogsjaren erg onduidelijk en vaag is gebleven.

De bezetting heeft geduurd tot 19 januari 1945. Nabij Abdij Lilbosch zat op dat moment nog een sterke Duitse verdedigingslinie, die echter na een felle strijd overmeesterd werd door de Royal Scots ondersteund door het 5e Bataljon Borderers en de bevrijding was een feit.

I Afdij Lilbosch

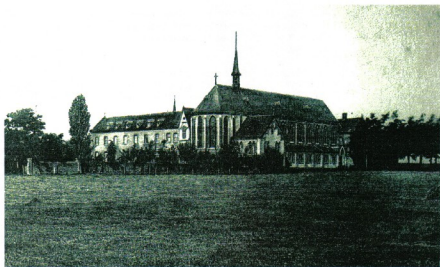
In de gebouwen van de abdij werd een hoge Duitse commandopost ingericht. Deze werd uitermate goed beschermd door onder meer de schildwachten die hier post vatten.

Het gebouw werd mede gebruikt voor militairen die "zur erhohlung" terugkwamen van het front.

Het boerderijleven ging, onder supervisie van de Duitsers zoveel mogelijk zijn normale gang. Boerenknechten bleven hun werk doen op de boerderij.

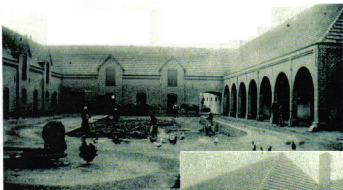
Door de strenge bewaking en de moeilijke toegang tot de abdij is ook niet helemaal duidelijk wat de inhoudelijke betekenis was van deze post voor het Duitse Regiem. Hun optreden en de uniformering maakten wel indruk.

Voor de Commandant, Ortscommandant Krevels, werd een verblijf gebouwd bij de ingang van de boerderij. (Naderhand huisvesting voor resp. de glazenier Pater Victor en Dhr. Coenemans). Een oorlogsverhaal vertelt dat Krevels vlak voor de capitulatie via Hoeve van Ophoven en Pepinushof gevlucht is richting Annendaalderweg en daar waarschijnlijk gesneuveld is.

Kerk Abdi Lilbosch 1913

Binnenplaats boerderij 1908

Ora et labora 1933

Binnenplaats boerderij 1922

II BERNARDUSCOLLEGE

Het college was ook Internaat en als zodanig ook goed bruikbaar voor de door Hitler en Baldur von Schirach ontwikkelde ideeën met betrekking tot hun organisatie "Kinder Landes Verschickung" (hierna te noemen KLV) en werd hiervoor ook ingericht.

Voor een beschrijving van deze organisatie wordt verwezen naar de scriptie van Leen Schmücker met als titel:

"De Kinderlandverschickung in Duitsland en België", die hij geschreven heeft voor het behalen van zijn licentiaat geschiedenis en geplaatst is op internet. In het Bernarduscollege werden in het kader van deze organisatie leerlingen van een school uit Bielefeld ondergebracht.

Bij de KLV kampen waren kinderen van 10 tot 14 jaar betrokken.

De kinderen van 6 tot 10 jaar, die in aanmerking kwamen, werden bij "gastgezinnen" op het platte land geplaatst.

Om een indruk te krijgen van het kampeven volgt onderstaand een overzicht van:

De dagelijkse Routine:

- 7.00 uur (in de winter werd het programma met een uur verlaagd): opstaan, wassen, bed opmaken, opruimen en gezondheid- en hygiëneap-pel binnen de kleine groepjes van kinderen die op dezelfde kamer sliepen. Eén van de kinderen was aangesteld als kamerleider en moest er op toezien dat alles in orde was voor ze gezamenlijk naar de eetzaal gingen.

Binnenplaats College 1910

- 8.00 uur: Het vlaggenappel werd ingezet met enkele liederen, het groeten van de vlag, het uitvoeren van enkele militaire formaties en de spreuk van de dag.
- 8.15 uur: Eerste ontbijt, nadat de kinderen die tafeldienst hadden de tafels hadden gedekt.
- 8.45 tot 13.00: Les, met tussendoor een korte pauze waarin het tweede ontbijt werd geserveerd. Hoewel aan de ouders werd voorgespiegeld dat hun kinderen een voortzetting van het gewone leerplan zouden krijgen, was dit in de praktijk niet het geval. Verschillende vakken werden afgeschaft, onder het mom dat er zogenaamd geen vakleerkrachten te krijgen waren.
- 13.00 uur: Lunch en daarna middagpauze, die in bed en in stilte moest worden doorgebracht. De oudere kinderen hadden tijdens deze middagpauze vrije tijd.
- Het namiddagprogramma werd gedurende de eerste oorlogsjaren gevuld met sport en spel en werd slechts twee namiddagen per week in beslag genomen voor rechtstreekse politieke opvoeding zoals paramilitaire training voor de jongens, met schietoefeningen en marcheren, en voor de meisjes naalwerk voor de frontsoldaten of andere oorlogsactiviteiten. De spellen en vrijetijdsbezigheden moesten uit het KLV-magazine "Unser lager" worden gehaald. Een blad dat iedere maand rond een bepaald, zeer sterk militair gericht, thema werd opgesteld. De onderwerpen alleen al spreken boekdelen: b.v. grensgevecht, gesloten frontkring, Franken en Romeinen, sluipmoordenaar etc.

Vlaggenappel

Achterkant College 1930

Klooster Libosch 1930

- Vanaf '43 werd in het namiddagprogramma veel meer aandacht besteed aan de oorlogssituatie en meer nadruk gelegd op de politieke opvoeding in het algemeen.
- Het sportonderwijs werd veel strenger gedisciplineerd en verschillende "onnuttige" sporttakken, zoals voetballen en tennissen, werden afgebouwd. Hardlopen, gooien, schieten en marcheren werden aangemoedigd en vaak tot drie keer per week verplicht. Voor de meisjes veranderde niet zoveel; wel kwam er meer aandacht voor de politieke opvoeding in het algemeen. Bij alle sporten speltakken stond zowel bij de meisjes als bij de jongens de competitiegeest centraal. Kinderen die minder atletisch waren aangelegd, en dus geen erelijntjes en brevetten vergaarden, kwamen onder een enorme psychische druk vanuit de groep te staan, die door de kampleiders eerder werd aangewakkerd dan opgevangen.
- 16.00 uur: Namiddagactiviteiten werden onderbroken voor "koffiedrinken", waarna op weekdagen het huiswerk aan de beurt kwam.
- 18.00 uur: Opruimen, poetsen, repareren en schoenappel.
- 19.00 uur: Avondeten. 's Avonds stond er elke dag van de week iets anders op het programma.
Maandag: politiek uurtje met stand van zaken in het Rijk
Dinsdag: Zingen
Woensdag: Vrije tijd
Donderdag: Gezamenlijk brief schrijven aan de ouders
Vrijdag: Leesavond
Zaterdag: Knutselavond
- Bijna wekelijks waren er zondags wedstrijden tegen andere KLV kampen en waren brevetten te halen en punten te sprokkelen die recht gaven op meer vrije tijd en het wegvallen van klusjesdiensten.
- Op zondag werd ook wel eens een bezoek gebracht aan de bioscoop in Echt. De weg er naar toe werd al zingend en marcherend afgelegd.
- 21.00 uur: Bedtijd (op zondag uiterlijk om 22.00 uur).

Gedurende de 5 jaar dat de KLV kampen actief waren veranderde zo goed als niets binnen dit schema.

Aan het einde van de oorlog heeft men getracht om alle documentatie met betrekking tot de "Kinderlandverschickung" te vernietigen. Dit is uiteraard niet gelukt, maar er is toch veel verloren gegaan.

De kopstukken van deze organisatie, Baldur von Schirach en Martin Bormann, hebben nog tijdens het Neurenbergproces het bestaan van deze organisatie en hun deelname hieraan, ontkend.

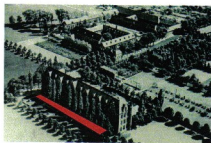
III DE BUNKER VAN LILBOSCH

Na jaren van intensief onderzoek en pionierswerk door dhr. Frans Bukkems met behulp van Rob van Well en in de laatste tijd door René Rutten, is gebleken dat de bunker enkel en alleen bestemd was als schuilkelder. Alle fabeltjes m.b.t. Blitzmädel e.d. ten spijt.

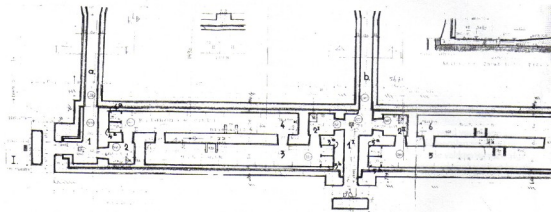
Dat bij de militairen die "Zur Erholung" in de abdij verbleven vrouwelijk schoon welkom was moge duidelijk zijn.

Aan het laatste onderzoek m.b.t. de bunker liggen ook tekeningen ten grondslag die afkomstig zijn van het Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie en die verworven zijn via meneer Sakkers uit Koudekerke in Zeeland, een bunkerspecialist bij uitstek, die ook al diverse boeken over deze materie geschreven heeft.

Wat in schuilkelders in oorlogstijd gebeurde is natuurlijk niet overal hetzelfde, maar wordt aan leiders fantasie overgelaten. Het eerste doel was uiteraard bescherming tegen luchtaanvallen, aanvallen met gifgas e.d.

Abdij Lilbosch 1930 (lokatie bunker)

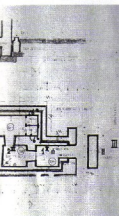

Tekening "Luftschutzkeller"
(bron: NIOD)

Gegevens over de bunker algemeen

- De bunker is door de Duitsers gebouwd in de jaren 1942 en 1943 onder toezicht van Reichscommissar in den Niederlanden, abteilung Siedlung und Bauten.
- Het betreft een LuftShutzKeller. Over het ontwerp hiervan is lang overleg gepleegd. Uiteindelijk zijn ze gestandaardiseerd wat betekende: in principe bomvrij en gasdicht af te sluiten. Duitsers waren als de dood voor gifgasaanvallen, waarschijnlijk voortkomend uit hun eigen ervaring met het experimenteel gebruik van gifgas in de eerste wereldoorlog bij Ieper in België en de dumping van legio gifgasgranaten in zee bij Knokke. Door de aanwezigheid van gasfilterapparatuur was een langer verblijf in geïsoleerde omstandigheden mogelijk. Elk deel van het interieur, zoals de gasfilterapparatuur, kachel, deuren en inventaris was gestandaardiseerd.

Bunkeringang oostzijde in renovatie

Toiletten

- De bunker had een gebroken toegang om de bunker te beschermen tegen directe aanvallen en het binnendringen van luchtdruk. Het ingangsportaal was aan de buitenzijde af te sluiten met een traliehek of soms houten deur.
- De constructie van de bunker bestaat uit booggewelven.
- De benodigde materialen werden aangevoerd vanaf het Julianakanaal in Echt, hoofdzakelijk met paard en wagen door mensen uit de omgeving, dit gebeurde vrijwillig en werd betaald.
- De bunker is, op zodanige afstand van het College, gebouwd dat bij instorting het puin niet op de bunker terecht kwam.
- Verbruikte materialen bij de bouw waren o.a.
440.000 metselstenen
527 ton cement
34,5 ton bewapeningsijzer
6 kubieke meter hout.

Onderstaand volgt een overzicht met gegevens over bouw en inrichting

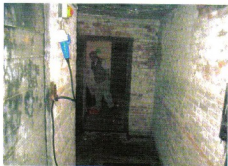
1. De bunker bestaat uit twee evenwijdige gewelfde brede gangen, die allebei verdeeld zijn in twee ruimtes. Elke ruimte beslaat een oppervlakte van 30 bij 2 meter.
2. Er zijn 3 hoofdingangen en 2 zij-ingangen vanuit het toenmalig Bernardus College.
3. Bij elke ingang of gecombineerde ingang was een "Gasschleuse/gassluis" ingericht.
4. Bomen die er stonden werden als natuurlijke camouflage gebruikt. En om verstikking te voorkomen bij aanvulling/opvulling van de bunker met aarde, werden om de bomen stenen ringen gemetseld.
5. De bunker is 70 meter lang
6. Deuren van de bunker waren stalen Gastüren/Gasdeuren **
7. Elk van de 4 ruimtes was voorzien van:
2 toiletten
douche en wasbak
lucht/gasfilterinstallatie ***
verwarming en ventilatie ****
10 ligplaatsen en 40 zitplaatsen
8. Er waren twee veldtelefoons aangebracht voor interne communicatie.
9. Kanarieachtig vogeltje werd gebruikt om koolmonoxide te signaleren. Dit systeem werd in vroeger jaren ook in de kolenmijnen toegepast.
10. Het dek van de bunker is 1,50 meter (40 cm steen en 110 centimeter gewapend beton).
11. Er waren ook ruimtes voor de opslag van levensmiddelen.

Uit vorenstaande opsomming mag men wel concluderen dat deze bunker bestemd was voor een langduriger gebruik, en dat Hitler en Co niet verwacht hadden dat ze eind 1944 begin 1945 het veld zouden moeten ruimen.

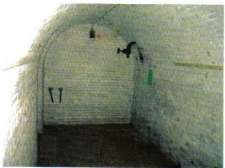
Toelichting op Gasschleuse(gassluis), Gastür(gasdeur), gasfilterinstallatie en

Gassluis

Bunkeringang vestzijde

Aansluiting filterinstallatie

Verwarming en Ventilatie:

*Gassluis:

In een gassluis, die bij elke ingang aanwezig was, bevonden zich:

- Een douche (Brause)
- Een wastafel (Waschtisch)
- Gasontsmettingsmiddelen
- Gasfilterinstallatie.
- Toegang en uitgang waren voorzien van gasdeuren (gastüren)

Doel:

Een gassluis had tot doel het voorkomen dat er gifgasen in de bunker kwamen.

Voorgeschreven handelswijze:

- Indien tijdens een gifgasaanval iemand van buiten de bunker in wilde komen, kwam hij eerst in de gassluis.
- Deze gassluis was afgesloten van de rest van de bunker met een gasdeur.
- Men diende de kleren uit te trekken en zich met speciale gasontsmettingsmiddelen van het strijdgas te ontdoen.
- Door middel van een luchtzuiveringsinstallatie in de gassluis werden de gasen uit de gassluis gezogen en overdruk gecreëerd.
- Als deze ceremonie uitgevoerd was mocht de betrokkene de gasdeur naar de bunker openen en mocht hij vervolgens de bunker betreden, zonder dat hij gevaarlijke strijdgassen mee naar binnen nam.

**Gasdeur:

- Gasdichte deur werd gebruikt om giftige strijdgassen buiten de bunker te houden.
- Aan de randen van de deur werd met behulp van een knevel een rubberen strip geplaatst wat de deur gasdicht maakte.
- Een gasdeur was te herkennen aan de rode ring die op de deur was aangebracht.

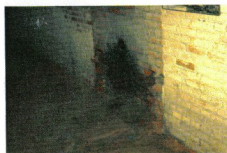
***Gasfilterinstallatie:

- Om ten tijde van een aanval met strijdgassen toch frisse lucht in de bunker te krijgen, kon de lucht via de luchttoevoerbuizen eerst gefilterd worden door een (handmatige) luchtfilterinstallatie, welke door middel van koolstof de lucht zuiverde van strijdgassen.

**** Verwarming en Ventilatie:

Schuttruim (to lig- en zo zitplaatsen)

Kaarn

Ventilatie:

- Aangezien de mogelijkheid bestond dat er veel tijd in de bunker zou moeten worden doorgebracht, was het van belang dat de bunker goed geventileerd en verwarmd werd.
- Alle Duitse standaardbunkers konden luchtdicht worden afgesloten door middel van met rubber afgezette pantserdeuren.
- Ook de in de bunker uitkomende buizen voor het aan- en afvoeren van lucht waren gasdicht af te sluiten.
- De aangezogen verse lucht kon gefilterd worden door de in de bunker aanwezige gasfilters.
- Om overdruk te voorkomen waren er in de bunker meerdere ventielen (überdruck-ventile) aanwezig om de lucht te laten ontsnappen.
- Een overdrukventiel was zo ontworpen dat bij overdruk het klepje van het ventiel naar buiten schoot, waardoor de lucht kon ontsnappen, maar bij een ontploffing buiten de bunker sloeg door de druk het klepje naar binnen, waardoor er geen gevaar voor het interieur van de bunker ontstond.

Verwarming:

- De verwarming vond plaats met een speciale bunkerkachel (Festungsheizungsoven) een soort type W.80. De afvoer van de kachel verliep via een buizenstelsel, dat op het dak van de bunker uitkwam.
- In verband met een mogelijke koolmonoxidevergiftiging waren er in de bunkers detectors en een kanarie-achtig vogeltje aanwezig.

In de praktijk zijn bovengenoemde voorzieningen gelukkig niet gebruikt hoeven te worden omdat er geen gasaanvallen hebben plaatsgevonden.

Opmars bevrijders januari 1945

Hoofdstuk II

Na de Tweede Wereldoorlog

I ABDIJ LILBOSCH

Oorlogsschade Abdiij Lilbosch

- 1.1 Nadat de oorlogsschade was hersteld en de monniken van her en der weer naar de abdiij teruggekeerd waren, werd het kloosterleven weer geschoeld op de leest van de regel van Sint-Benedictus: "Probeer gebed, handenarbeid en lezing tot een holistisch geheel te verweven." Hieraan wordt in de Abdiij Lilbosch invulling gegeven door in de dagelijkse praktijk de leefwijze van de orde: "Cisterciënzers van de strikte Observantie", te volgen.
- 1.2 Ondanks dat het aantal monniken sterk teruggelopen is, floreert de abdiij complex nog goed. Hopelijk nog tot in lengte der jaren omdat hierook veel mensen hun rust en ontspanning vinden. Een goed voorbeeld hiervan is ook het trouwe kerkbezoek op zondagmorgen en de vele gasten die hier enkele of meerdere dagen verblijven.
- 1.3 Voor meerdere informatie wordt verwezen naar diverse publicaties over de abdiij en de internetsites.

Monument 'Op vleugels der vrijheid' met Abdiij op achtergrond

Brand College-gezellenhuis december 1965

Gedenkzuil
St. Bernardus College

II HET SINT BERNARDUSCOLLEGE

Het Sint Bernarduscollege heeft om moverende redenen nooit meer de status van College, in de zin van onderwijsvorm, herkreten.

Het College /Gezellenhuis heeft in chronologische volgorde de volgende bestemmingen gehad:

- Aansluitend aan de oorlog heeft het dienstgedaan als huisvesting voor politieke delinquenten die onder toezicht stonden van de Nederlandse O.D. (Ordebewakingsdienst Dienst)
- Toen deze "gasten" vertrokken waren, omdat de doelstelling en behandeling haaks stond op die van de Abdij, zijn er Poolse mannen ondergebracht, die in de kolenmijnen gingen werken.
- Vervolgens zijn er Ambonezen gehuisvest die gerepatriëerd waren uit het voormalige Nederlands- Indië. De Keizezen werden ondergebracht in een barakkenkamp nabij het voormalige dakpannenfabriek "De Valk." Beide groeperingen waren afkomstig uit de Zuid-Molukken.
- Hierna ging het college weer als gezellenhuis dienst doen voor Italiaanse gastarbeiders, voornamelijk uit Sardinië, en Hongaren die in de kolenmijnen kwamen werken.
- De volgende groepering die hier onderdak vond waren de Griekse gastarbeiders die zowel bij de mijnen als de Glansstoffabriek in Oberbrück werkten.
- In december 1965 heeft er een fikse brand gewoed en zijn er wonder boven wonder geen ernstige slachtoffers gevallen. Maar de derde en vierde verdieping van het prachtige college zijn toen verloren gegaan.
- Na de nodige verbouwingen en renovaties is het gebouw in 1968 dienst gaan doen als hoofdgebouw van de Stichting Pepijnklinieken in oprichting. Tevens werden door abt Lillbosch 28 ha. grond "overgedragen". Dit is het terrein waarop de huidige Stichting Pepijn en Paulus is gehuisvest.
- Na 25 jaar trouwe en woelige dienst door de toenmalige Pepijnklinieken, is het gebouw in 1993/1994 weer afgestoten door Stg. Pepijn en overgenomen door de Abdij.
- Gezien de slechte bouwkundige toestand heeft er een overweging plaatsgevonden van wat te doen, waarbij uiteindelijk is besloten om het gebouw af te breken.
- Een gedenkzuil is nu het overblijfsel van een destijds prachtig monumentaal gebouw. Maar wat duurt eeuwig? Dat zullen we in het geloof zelf moeten zoeken.

III DE BUNKER

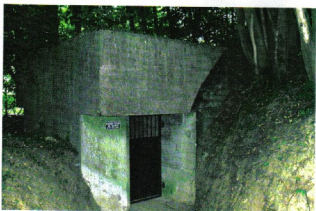
Er zijn weinig gegevens beschikbaar over het ontmantelen van de bunker in de eerste na-oorlogse jaren. Gezien het grote gebrek aan alles en de heersende armoede direct na de bevrijding, kan men zich hier wel iets bij voorstellen.

Uit de overleveringsverhalen blijkt dat de bunker onder meer de volgende bestemmingen heeft gehad:

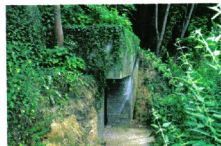
- Het houden van kuikens door Broeder Innocentius van abdij Lilbosch.
- Het kweken van champignons.
- Opslagplaats pootaardappelen.
- Bekende groente- en fruitbedrijf "Wilson" heeft er zijn groente en fruit opgeslagen gehad.
- In de tachtiger jaren heeft Wim Vergoossen de vleermuispopulatie begeleid. Deze diertjes hebben uiteindelijk gekozen voor een aangenamer verblijf op de zolder van de boerderij van de abdij.
- Daarna is de bunker erg verpauperd, totdat de abt Dom Christ in 1998 de bunker heeft laten uitgraven, om de mogelijkheid te bieden om de wilde verhalen rond de bunker alsnog te kunnen laten onderzoeken. De speculanten ten spijt blijkt dat de bunker echter uitsluitend was ingericht als schuilkelder.

O.L.V. van Citeaux heet u welkom op Lilbosch

Gerenoeverde west ingang Bunker

Bunker in renovatie

- Omdat de bunker toegankelijker was geworden namen steeds meer ongewenste personen van de bunker bezit waarvoor hij uiteraard ook niet bestemd was. Omdat er zelfs de brandweer een keer aan te pas is moeten komen is uit veiligheids-overwegingen, voornamelijk voor de jeugd, de bunker toen afgesloten.
- Een volgende renovatie heeft onder supervisie en begeleiding van Wil Ramakers en René Rutten, plaatsgevonden in 2007. Het betrof o.a. toegangspaden opschonen en bestraten, toegankelijk maken voor mensen die slecht ter been zijn, nieuwe deuren aanbrengen, beperkte verlichting, bunker binnen opgeschoond. Dat was een heel karwei.
- Stg. Pepijn en Paulus heeft de afrastering rondom de bunker vernieuwd en diverse hand- en spandiensten verleend.
- Dit alles met toestemming en toezicht van Abt en Convent van Abdij Lilbosch
- In de nieuwe toegangsdeuren zijn spijlen aangebracht en aan de zijkanalen openingen gelaten, voor het geval de monniken van Lilbosch de vleermuizen de "huur" opzeggen. Of als zij uit eigener beweging terugwillen keren.
- In de bunker is beperkte verlichting aangebracht zodat geïnteresseerden dit culturele erfgoed kunnen bezichtigen. Deze bunker is uniek in Nederland omdat zijn "collega" in Sterksel niet meer intact is. Men heeft deze proberen af te breken maar is om praktische reden met deze werkzaamheden gestopt, o.a. vanwege het kostenplaatje.

Bovenstaande weergave is uiteraard niet compleet, maar geeft hopelijk toch inzicht in hetgeen zich rond Lilbosch heeft afgespeeld.

Een woord van dank aan Stichting Pepijn en Paulus en Abdij Lilbosch voor de bijdrage aan het uitbrengen van deze verzameling historische informatie.

Echt, juli 2008
René Rutten

Excursies zijn incidenteel in overleg mogelijk voor groepen van minimaal 10 personen.
Bunker/Boerderij: René Rutten tel. 0475 482523
Wil Ramakers tel. 0475 482075